

Received: 28 November 2018

Kitap İnceleme | Yusuf Topaloğlu †

Picq, Pascal, Sagart Laurent, Dehaene Ghislaine, Lestienne Cécile (2012). **Dilin En Güzel Tarihi (La plus belle histoire du langage)** (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 137s. ISBN: 978-605-360-986-5.

“İnsan düşünen tek hayvan değildir.
Ama hayvan olmadığını bir tek o düşünür.”

İlk çağlardan bu yana bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak insanların birbirleriyle etkileşime geçmeleri, duygu, düşünce ve isteklerini, bilgilerini, kültürlerini vs. sonraki kuşaklara aktarabilmeleri dil aracılığıyla sağlanabilmektedir. Dilin kaynağı çok eskilere dayanmaktadır ve dil, toplumun ortaklaşa oluşturduğu ve kullandığı canlı bir varlık niteliğindedir. Peki, gerçekten insanlık için çok önemli bir varlık olan dilin ortaya çıkışı ne zaman ve nasıl olmuştur? Başkasının beynindeki özel fikirlerin birleşimi nasıl ortaya çıkarılır? Yabancı bir zihinde imgeler nasıl biçimlenir? Geçmişin kırıntıları, geleceğe ilişkin düşler, görünmez gerçek(lik)ler ya da düşsel varlıklar o kişinin kafasında zihninde istenilen biçimde nasıl canlandırılabilir? Telepati yoluyla mı? Düşüncenin gizli bir teknikle denetimi yoluyla mı? Atalarımızın konuştuğu dillerle ilgili ne biliyoruz? Dilin genleri var mıdır? Günümüzdeki diller tek bir anadilden mi oluşmuştur? Bebekler konuşmayı nasıl öğrenirler? Bebek, anne babasının sesini çevredeki öteki seslerden nasıl ayırt eder? Bebek, sürekli bir söz akını

† Dr. Yusuf Topaloğlu, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Tekirdağ, Türkiye. E-posta: ytopaloglu@nku.edu.tr.

içinde sözcükleri nasıl seçer? Bebek, sözcükleri söylemekte, gerekli yüz kadar kası kullanmak için nasıl çalışır? Hiç kimse kendisine öğretmediği halde bebek, dilinin sözdizimini nasıl öğrenir? Kusursuz iki, üç, dört veya çok daha fazla dilli yani çokdilli olunabilir mi? Gelecekte dünyamızı evrensel tek dil mi yoksa çokdillilik mi bekliyor?” gibi tüm bu ve buna benzer sorular, üç önemli Fransız araştırmacı, dilbilimci, nörobiyolog ve paleoantropolog Pascal Picq, Laurent Sagart, Ghislaine Dehaene ve gazeteci Cecile Lestienne'nin “La plus belle histoire du langage” yapıtını dilimize “Dilin En Güzel Tarihi” adıyla aktaran Sema Rifat'ın bu yapıtında yanıt buluyor. İlk fosillerden bu yana dilin geçtiği yolu, hayvan dillerinden insan diline uzanan dilin tarihsel arka planı, geçmişten günümüze kadar dilin aldığı biçim ve gelecekteki dil ile ilgili öngörüler, herkesin anlayabileceği bir söyleşimle aktarılıyor. “Dilin Kaynağında” olan ilk kısımda: “Başlangıçta Söz Vardı”, “Maymun Sözlere” ve “Atanın Söylediği”; “Dillerin Sagası” başlığı altında ikinci kısımda: “Gizemli Anadil”, “Cıvalı Taş Patlaması”, “Yarın, Diller”; “Sözün Yeniden Doğuşu” başlığı ile üçüncü kısımda: “Yeni Doğan'ın Bilgisi”, “Sözcükler”, “Dili Yeniden Yaratmak” olmak üzere üç kısım ve dokuz bölümden oluşan bu yapıtın her kısmı üç bölümden oluşmaktadır.

Dilin Kaynağında

İlk kısımda; primatlar, fosiller, yaşam biçimleri, anatomi fosilleri vs. ile ilgili şimdiye kadar yapılmış araştırma ve incelemelere dayanarak dilin kaynağına ilişkin bilgiler veriliyor ve açıklamalar yapılıyor. Diğer taraftan, hayvanlar arası iletişim ve dilden, hayvanların dilsel özelliklerinden söz ediliyor, hayvanlar hem tür hem de dilleri yönünden ele alınıyor. Bu kısımda söze: “Çok eski zamanlarda ilk olarak değişik biçimde iletişim kurmaya başlayan şu gizemli primat kimdir?” gibi ilgi çekici bir soruyla başlanıyor. Genel olarak “Bilen insan” olarak dilimize aktarılan “Homo sapiens”in daha önce hiç görülmemiş yetenek olan dil yetisinin beynine milyonlarca yıl önce yerleşmiş olduğu ve evrim geçirerek günümüze kadar geldiği; bu dil(yetisi) sayesinde atalarımızın kendilerini geçmişte ve gelecekte yansıtabildikleri belirtiliyor.

Başlangıçta Söz Vardı

İlk bölümde atalarımızın bir dil(yetisi)ne sahip olduğunun tek kanıtının yazı olduğu anlaşılıyor ancak on bin yıl öncesinde yazının henüz icat edilmediği ve sözler fosilleşmediği için her şeye karşın elimizde hala ipuçlarının bulunduğu ekleniyor. Dil(yetisi)nin insanın ayrıncı bir niteliği olduğu ve dil(yetisi) aracılığıyla onun söz edimini yaratabildiği ifade ediliyor. İnsan dili benzersizdir; dolayısıyla hayvanlarda dilden söz etmenin bir dil zorlaması olduğuna dikkat çekiliyor. Hayvanların kendi aralarında bir takım jestler, beden duruşları, kokular, sessel işaret birleşimi aracılığıyla iletişim kurdukları ve bu işaretlerin, hayvanlar arasında etkileşime olanak verdiği ancak bunların dil olmadığı açıklanıyor. İşaret dillerinin ise, konuşma dilinin dilsel özelliklerine (çift eklemlilik ve göstergenin “rastlantısallığına”) uyan tek gerçek diller olduğu belirtiliyor. Çift eklemlilikte ise, sınırlı sayıda sesbirimlerle sonsuz sayıda sözcük ya da sözcük parçaları yani anlambirimlerin oluşturulabildiği ifade ediliyor ancak primatların

sesle(nişle)rinde konuşma dilinin simgesel özelliğinin olmadığına dikkat çekiliyor. Hayvanların çığlıklar, ısıklar, gıdıklamalar, homurdanmalar, miyavlamalar, ötmeler ve böğürmeler, vb. sessel işaretlerle iletişim kurdukları üzerinde duruluyor ancak bu sessel özelliklere karşın, aşırı derecede çalıştırılmış bir laboratuvar hayvanının bile insanlar gibi karmaşık bir tümce içinde sözcükleri ya da yan tümceleri araya sokup yerleştiremeyeceği yapılan deneylerin sonucunda ortaya çıktığı dile getiriliyor. Bu durum ise, insan beyninin dil öğrenmek için doğuştan yetenekleri bulunduğu, bu yeteneklerin genetik temellerinin olduğu önermesinin doğruluğuna ve bunun yalnızca insan dilinin bir özelliği olduğuna dikkat çekiliyor. Dilin kesinlikle tek geninin olmadığı, sözün söylenmesinde ve kavranmasında işe karışan genler topluluğu bulunduğu açıklanırken dilin bir yandan bilişsel yetenekler (genellikle beynimizin sol yarım küresinde yer alan Broca ve Wernicke alanları), öte yandan uyum sağlamış bir anatomi düzeneği gerektirdiği, daha açık bir deyişle, tüm karmaşık seslilerimizi ekleme için çok hareketli ve geride olan bir dil ile sesleri çeşitli yeğlilik, vurgu ve tonlamalarda söylememize olanak vermesi için çok aşağıya yutağa yerleşmiş bir gırtlak bulunduğu belirtiliyor. Dilin de evrim sürecinde işlev değiştiren veya yeni işlev kazanan özelliklerinin bulunduğu yani “ardıl uyarlanım” olduğu anlatılıyor. Bu tür uyarlanımların ortaya çıkışı, var olan işlevine yönelik seçim sonucu olmadığı, belli bir işlevi olan fakat doğal seçim tarafından kullanımı için üretilmemiş bir özellik olduğu, görünüşe göre bu özelliğin, başlangıçta doğal seçim tarafından söz konusu işlevinden farklı bir iş için üretildiği ancak daha sonra yeni bir işlev yüklenerek bugünkü işlevini göstermeye başladığı açıklaması yapılıyor. Gırtlakın tam olarak ses üretimine ayrılmamış olduğu; önce soluk akışını ve soluk alıp vermeyi düzenleme, çiğneme ve tat alma işlevlerini gördüğü ve aynı zamanda gırtlakın, dil ekleme için vazgeçilmez olduğu örnek olarak sunuluyor. Bu bağlamda, bu bölümün sonunda “İnsan neden konuşmaya başladı?” sorusuna, “siyaset yapmak, kültürünü aktarmak, kadınları baştan çıkarmak, hikâyeler anlatmak, ikna etmek” yanıtları veriliyor. Diğer taraftan, bilimsel olarak yanıtlanması gereken sorunun, “Dilin bilişsel yetenekleri ve ses aygıtımız nasıl ortaya çıktı?” sorusu olduğu ve yanıtlamaktan çok uzak olduğu ifade ediliyor ancak doğru yöntem izlenerek varsayımlar üretilebileceği vurgulanıyor. Bu yöntem ise, merkezden uzaklaşmak, insanı ailesine, yani “soyoluşsal bir çerçeve içine yerleşmek” anlamına gelen büyük maymunlar ailesine koymak gerektiği olarak tanımlanıyor. Bu bağlamda, dilin kaynağı ile ilgili varsayımlar ortaya koyabilmek için, ilk evrede “insan ile büyük maymunların ortak atasının yeniden oluşturulması” ve ikinci evre olarak “insan soyu boyunca dille bağdaşan özelliklerin evriminin izlenmesi” öneriliyor (s. 3-16).

Maymun Sözleri

İkinci bölüm başlığı altında, dilin kaynağı ile ilgili varsayımlar ortaya koyabilmek için yürütülmüş ve maymunlar üzerine yapılmış olan deneylerden söz ediliyor. İlk olarak, insanın kuzenleri olarak kabul edilen orangutanların beyinleri incelenmiş olduğu ancak uzun süre boyunca bugünkü malzemenin

yoksunluğundan bir Őey bulunmadığı bilgisi veriliyor. 1990'ların sonuna doğru ise, Amerikalı araştırmacıların Őempanzelerin sol beyinde [korteks], Őakak dözleminde [planum temporale] bir büyüme keşfettikleri; bu bölgenin ise, insanda dile karışan bir bölge olduğu ifade ediliyor. Ancak bu alanların kapsadığı bilişsel yetenekler yanı sıra anlamlı hareketler bütünü gibi çeşitli davranışlarda işe yaradıkları ve bu araştırmaların henüz yeni olduğu bildiriliyor. Diğer taraftan, maymunlara konuşma öğretme düşüncesinden söz ediliyor ve bu düşüncenin 18. yüzyıla kadar dayandığı dile getiriliyor. Bu bağlamda Őempanzelere İngilizce öğretmeyle ilgili ilk girişimlerin 20. yüzyılda gerçekeşittiği ancak tüm girişimlerin başarışlılıkla sonuēlandıđı açıklanıyor (s. 17-29).

Atanın Söylediği

Maymunların üzerine yapılan başarışsız deneylerin tanıtımından sonra bu yapıtta, en eski insan fosilleri ve ilk iletişimler üzerinde duruluyor. Modern dillerin ortaya çıkışından önce Afrikalı bir insan topluluğunda bu farklılaşmanın başlamış olduğuna ve bunun yansımalarının Nijer-Kongo aileleri, Khoisan dilleri ve Nil-Shara dillerinde görülebildiğine, sonrasında ise, bir grubun, Afrika'dan çıkıp Yakındoğu'ya yerleşitine ve bu grubun kalıntılarına da İsrail ve Mısır'da rastlandığına dikkat çekiliyor. İnsangillerin ailesi ile büyük Afrika maymunları ailesinin son ortak atasının dile yatkınlığı konusunda küçük bir beyindeki Broca ve Wernicke alanlarına benzer beyin alanlarının, simgesel iletişim yeteneklerinin bulunduğu ve son ortak atanın potansiyel olarak günümüzdeki bir Őempanze kadar yetenekli olduğu belirtiliyor. İnsangillerin ailesinin maymunlar ile paylaştığı sonuncu atadan beri insanlar gibi maymunların da evrim geēirdikleri, Afrika maymunlarının insanların soyundakilere çok benzer edinimler kazandıkları, yetenekler edindikleri ve Batı Afrika Őempanze toplulukları gibi bu maymunların 2 milyon yıl önce Doğu Afrika'da yaşamını sürdürmüş ilk insanlar gibi davranışlar sergiledikleri açıklanıyor. Son ortak atanın 6-7 milyon yıl önce Afrika'da yaşadığının kabul edildiği ve insan soyunun gün yüzüne çıkarılmış en eski fosilinin Kenya'da ortaya çıkarılmış iri kıyım bir adam olan "Orrorin" olabileceği ifade ediliyor. Daha sonraki fosillerin 5,5 ile 4,5 milyon yıl öncesine dayanan ve daha genç olan Etiyopya'da yaşamış "Ardipithecus ramidus" ile "Ardipithecus kadabba" olduğu bildiriliyor. Bundan sonraki insangillerin ustalığını gösteren yüzlerce kopuntu, taş yongası ve maden yumrucuğu kalıntılarına rastlanıldığı ancak becerikli bu insanların kim olduklarının henüz bilinmediği dile getiriliyor. Diğer taraftan, dil ile alet arasındaki bağ konusunda dönemin tek zanaatkârının "Homo habilis" olduğu tanıtılıyor. Bu aletlerden avcı olduklarının anlaşıldığı ve avlanma ile dilin birbirleriyle bağdaştırılmasının varsayımsal ama yine de yaşam biçimlerinin biçimsel algılama, anlama, doğal ve toplumsal çevreleri düzenleme yeteneklerini gösterdiği açıklanıyor. Bu bağlamda simgesel iletişime yatkınlıklarının güçlenebildiği ve insangillerin çevrelerindeki zenginlik kaynaklarını tedbirli kullanırlarken "Homo ergaster"lerin bunu dönüştürdüğu ifade ediliyor. Dolayısıyla ilk insanların sosyoekolojisinin bir tür yeni toplumsal sözleşme gerektirdiği ve uzamla, geēmiřle, gelecekle, etkinliklerle, görevlerle,

zorunluluklarla ilgili bilgilerin aktarılması için iletişimin doğmuş olabileceği ve bu durumların insan soyunun ilk gevezeleri olarak “Homo ergaster”leri işaret ettiği varsayımı ileri sürülüyor. Diğer taraftan, “Homo sapiens”lerin (insanların) simgesel ortaya çıkışlarını görmezden gelmemek gerektiği, yaptıkları teknolojik yeniliklerle, sözgelimi gemicikle bu yontma taş çağı insanların Avustralya’ya, ardından Kuzey ve Güney Amerika’ya, çok daha sonra da Okyanusya adalarına doğru yönelenin dil ve dilin işlevlerinin ortaya çıkması olduğu vurgulanıyor (s. 31-48).

Dillerin Sagası

İkinci kısımda, insangillerin iki yüz bin yıl öncesinde küçük gruplar, klanlar halinde yaşadıkları; becerikli, akıllı ve yeni yeteneklerine güvendikleri ve gerçek bir zenginlik halinde farklılık, çeşitlilik gösterdikleri belirtilirken bu bağlamlar içinde iyi iletişim kurmak için başlangıçta bir tek dil mi yoksa sonradan daha ince ayrıntıları bulunan başka kollara ayrılmış bir anadili mi var olup olmadığı sorgulanıyor.

Gizemli Anadil

Bu ilk bölüm başlığı altında ilk Klan’ın aşırı gelişmiş korteksli bir beyne, bir çeneye ve bir dil(yetisi)ne sahip olması tüm insan atalarının tek bir dil konuştuklarını mı yoksa bir anadilin varlığını mı gösterdiği sorusunu ortaya çıkarıyor. Öncelikle dil yetisi ve dilin birbirinden farklı şeyler oldukları, dilin kültüre bağlı olduğu ve insanların kendi toplumsal-kültürel çevreleri hangi dili konuştuklarını belirlediği ifade ediliyor. Anadilin kesinlikle genlere bağlı olmadığı, modern öncesi farklı insan gruplarının Avrupa ve Afrika’da ön diller denilen, günümüz dilinden daha basit, gelişmemiş dilleri konuşmuş olabilecekleri belirtiliyor. Daha sonra gelen proto-dillerin ise, modern dillerin atası olarak bilindiği ve insanın dil(yetisi)nin, bilinen biçimiyle, 100.000 yıldan daha yakın bir tarihte ortaya çıktığı açıklanıyor ve tek bir anadil varlığının ise, dilbilimciler için hala çözülememiş bir konu olduğu ileri sürülüyor. “Homo sapiens”in doğuşunun bir yalıtım dönemini gösterdiği ve bir anadil varsa bu topluluktan ortaya çıkmış olması gerektiği, her şeyin bu topluluğun büyüklüğüne bağlı olarak geliştiği belirtiliyor. Bu bağlamda tek bir ön-dil konuşulduysa tek anadilin bulunduğundan; çeşitli ön-diller konuşulduysa birden çok anadilin ortaya çıktığı anlamına geldiği açıklanırken bu duruma bir yanıt vermenin günümüzde henüz olanaksız olduğu dile getiriliyor. İnsan toplulukları arttıkça ve birbirinden ayrılmaya başladıkça dil çeşitliliğinin de artmış olabileceği ve böylece dilin de devimsel bir evrim içerisinde varlığını sürdürdüğü ya da yok olmaya yöneldiği, dillerin evrim hızlarının değişiklik gösterdiği, kimi dillerin çok yavaş geliştiği ifade ediliyor. Arkeologların bulduğu insan kalıntıları ve genetikçilerin izleyip incelediği gen frekans ve mutasyonlarının dillerin çeşitlenmesi konusunda başvurabilecek kaynaklar olduklarına yer veriliyor (s. 51-63).

Cilalı Taş Patlaması

İkinci bölümde, dilbilimcilerin yeniden oluşmuş aileleri, yani dilleri, aralarındaki akrabalık bağlarını göstermeye çalıştıkları, aileler ya da süper aileler halinde bir araya toplamak ve soyağaçlarını yeniden oluşturmak için karşılaştırmalar yaptıkları ile ilgili bilgilere yer veriliyor. Dillerin modern sınıflandırması tarihinin 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz hukukçu William Jones'a kadar uzadığı tanıtılıyor. Dillerin akrabalık derecesine göre sınıflandırılmasından atalarının yeniden oluşturulması konusunda dilbilimcilerin onlarca yıl boyunca oluşturdukları araçlar ve teknikler sayesinde geçildiğine, 19. yüzyıl boyunca önemli buluşların yapıldığına ve dillerin düzenli biçimde evrim geçirdiğine dikkat çekiliyor. Bir bakıma bu düzenliliğin dilin yapısında ve dilbilgisi düzeyinde de görülebildiği ifade ediliyor ve bunun da sözcük dağarcığının değişikliklerine götürdüğü, sözcüklerin sıkça anlam değiştirdikleri ve ilginç biçimde bir dilden ötekine aynı etimolojilere rastlandığı açıklanıyor. Dilbilimsel araçlarla ve günümüzdeki dillerden hareket ederek ölü bir dilin yeniden oluşturulmasında sözcük dağarcığı, dilbilgisi ve yazısının kolaylık sağlayacağı ancak tüm izleri kaybolmuş, var olduğunu düşündürecek geçerli nedenler bulunan bir dilin yeniden oluşturulma olasılığının da bulunduğu dile getiriliyor. Bu bağlamda William Jones'tan beri üstünde çalışılan proto-Hint-Avrupa, proto-Avustronezya ve proto-Bantu dilleri örnek olarak gösteriliyor. Kendi dil ailemiz olan Hint-Avrupa dillerinin çok incelendiği sıkı ilişki içinde kalmış, sürekli birbirini etkileyen, birbirinden sözcük alıp veren, dilbilimciler için oldukça karışık bir dil ailesi söz konusu olduğu belirtiliyor. Diğer bir sorun olarak Hint-Avrupa'nın yaşı ve ortaya çıktığı bölge işaret ediliyor ve Avrasya'nın neredeyse tüm bölgelerinin "Hint-Avrupa'nın Beşiği" niteliğini almaya aday olduğu ekleniyor. Bununla birlikte proto-Hint-Avrupa Anadolu'da 10.000 ya da 12.000 yıl önce buğdaydan yararlanmış olan topluluklardan türemiş yeni topluluklar tarafından konuşulduğu ve Hint-Avrupalıların Anadolu'ya çiftçiler olduğu varsayılıyor (s. 65-77).

Yarın, Diller

Üçüncü bölümde Cilalı Taş Çağı'ndaki tüm olaylardan sonra dillerin çeşitlilik gösterdiği ve günümüzde küreselleşme sırasında dünyada sayısı net olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık 6.000 ile 7.000 arasında yaşayan dillerden söz ediliyor. Dillerin sayımının zor olduğu ve iki dilin birbirine çok benzer olduklarında ikisini de birbirinden ayırt etmenin zorluğunun daha da arttığı ifade ediliyor. Diğer taraftan dilbilimcilerin parlamış bir dili, başarıya ulaşmış bir lehçe olarak kabul ettikleri ancak dil ya da lehçe durumunun dilsel ölçütlere değil, siyasal nedenlere bağlı olduğu açıklanıyor. Örnek olarak da Hindistan'da, Hintçe (Hindi) ve İngilizcenin yanında 18 anayasal dilin varlığından söz ediliyor ama aynı zamanda Hint Yarımadası'nda 400'ü aşkın dilin konuşulduğunu, bunlardan 60'ın üstünde dilin de okullarda okutulduğu bilgisi veriliyor. Görüleceği gibi yelpazenin çok geniş olduğu ancak sonsuz olmadığı ve tipoloji uzmanı dilbilimcilerin günümüzdeki tüm çalışmaları dillerin bilinen çeşitliliğini değerlendirmek ve bazı özelliklerin henüz bulunup bulunmadığını incelemek olduğu dikkati çekiyor. Öte yandan, günümüzde konuşulan dillerin çeşitliliğinin

%50'sinin yaklaşık 3.000 dilin gelecekte yok olacağı ileri sürülüyor ve bir dilin yok olmasının tam anlamıyla bir dram olduğu vurgulanıyor. Zira bunun çok uzun bir evrimin meyvesi olan karmaşık bir yapının, bir kültürün, tüm bir sözlü edebiyatın (gelenekler, şarkılar, masallar, efsaneler ve fikirler) yok olması anlamına geldiği belirtiliyor. Dillerin yok olmalarının en önemli nedenlerinden birinin, konuşucularının terk etmelerinden, iki dilli erkek ve kadınların ilk dillerini çocuklarına aktarmamaya karar vermelerinden, çocuklarının daha çok egemen dili konuşmalarını ve topluma en iyi şanslarla girmelerini istemelerinden kaynaklandığına dikkat çekiliyor. Bu kısım, kendi bölgesel dillerimizden korkmamamız gerektiği ve “Gelecek, çokdilliliktir!” tümcesiyle sonuçlanıyor (s. 79-89).

Sözün Yeniden Doğuşu

Bu üçüncü kısımda, her insanın doğumundan itibaren dili nasıl yeniden icat ettiği ve sürekli devam eden bu yeniden doğuşun bir çocuğun beyininde nasıl gerçekleştiği konusunda daha çok nörolojik bilgilere yer veriliyor.

“Yeni-Doğan”ın Bilgisi

İlk bölüm başlığı altında karmaşık olan dil(yetisi) ve söz konusu bu yeteneğin beyinden yani konuşmayı öğrenmek için beyne ihtiyaç olduğundan söz ediliyor ve bu öğrenmenin doğumdan çok daha önce başladığı vurgusu yapılıyor. Bebeğin, anne karnındaki gürültü içinde gerçekten konuşmaya duyarlı olduğu ve anne karnındayken dil öğrenmeye başladığı ile ilgili deneylerin ve testlerin yapıldığı açıklanıyor. Bebeklerin henüz doğduklarında, yani 3-4 günlükken bile çok yetenekli oldukları ve insan beyninin özgül bir sisteme sahip olduğu ifade ediliyor. Söz konusu beyin daha önce sözü edilen tüm türlerden çok daha hızlı gelişip dilin beyin içindeki bir parçası gibi olacağı, özgül mekanizmalara dayanacağı ve belli bir noktaya kadar öteki bilişsel işlevlerden, hatta zekâdan bağımsız olacağı üzerine birkaç yıldır yapılagelen araştırmalara dikkat çekiliyor. Etkin durumdaki beyin bölgelerinin yerini net olarak belirtmenin güç olduğu ancak beyin kesin coğrafyasını elde etmek için manyetik tınlama (rezonans) (MR) başvurulduğu ifade ediliyor ve bu görüntüleme incelemelerinin çok yeni olduğu belirtiliyor. Konuşmak için yaklaşık 70 kasın kontrol edilmesi gerektiği ve yetenek (kompetans) ile başarı (performans) arasında farkın varlığından ve bu farkla ilgili bebekler üzerinde Doktor Grenier'nin deneyinden söz ediliyor. Sekizinci ile onuncu aylara doğru anadillerinde kullanılan sesbirimleri ayırt edebilen bir bebeğin, konuşmayı öğrenmesi için bir dille karşı karşıya kalmanın konuşma yeteneğini kazanmada kendi başına yeterli olmadığı ve bir başkasıyla etkin bir ilişkiye girmesi gerektiği dile getiriliyor (s. 93-112).

Sözcükler

İkinci bölüm başlığı altında, bir bebeğin dokuzuncu ayda bir sesbilgisi dâhisi olduğu ve anadilinin sesleriyle biçimlendirildiği anlatılıyor. Ancak dilin sadece bir sesbirimler dizisi olmadığı, aslında anlam taşıyan sesler olduğu ve bu anlamın çocuklara yavaş yavaş ulaştığı belirtiliyor. Bir başka deyişle, tümce içindeki sözcükleri bulmak için birçok türden belirtinin olduğu ve ilk belirti olan

konuşma ritmi (prozodi) işaret ediliyor. Çocuğun önce sözcüklerin biçimini tanıdığına ve daha sonra kavrama bağladığına ve hatta bebeklerde kesinlikle biçimin her zaman anlamdan önce geldiğine dikkat çekiliyor. Diğer bir deyişle, sözcük ile anlamı birleştirmek için her zaman dört yaşına kadar beklenmediği, altıncı ile sekizinci aya doğru kesin durumlarla iyice birleştirilmiş sözcüklere karşı duyarlı oldukları ifade ediliyor. Böylece beyin gerçekten, içi doldurulacak boş gözleri olan bir makineye benzetiliyor ve bebeğin birinci yaşını doldurduğunda sözcüklerin bir anlamı olduğunun bilincine vardığını, yani sözcükleri tanımak ve onları bir anlama bağlamak gibi bir saplantısının olduğu açıklanıyor. Bu süreçte, anne babaların rolünün sınırlı olduğuna ve çocuklarına konuşmayı değil, dil ve kültür modellerini aktardıklarına, kültürlere ve anadilin yapısına bağımlı olarak edinilen ilk sözcüğün temelde adları içerdiğine değiniliyor (s. 113-122).

Dili Yeniden Yaratmak

Yapıtın son kısmının son bölümü olan bu başlık altında, on sekizinci ay ile ikinci yaş arasında sözcük dağarcığı kat kat artan çocuğun günde 10 sözcük ve bu 10 sözcüğün öğrenilme hızıyla ilgili ileri sürülen varsayımlardan söz ediliyor. Sözcüklerin artmasıyla ilk tümcelerin çoğu kez iyi kurulmamış olduğu örneklerle sunuluyor. Daha sonra konuşmaya başlayan çocukların yaptıkları yanlışlar, konuşma bozuklukları ve birkaç yıl önce dil(yetisi) geni olarak sunulan *FoxP2* geni ile ilgili bilgilere ve örneklere yer veriliyor. Dilin zekâyla bağlantılı olmadığı ve hatta konuşma güçlüğü çeken çocukların kimi zaman normalin üstünde bir zekâyı sahip olabilecekleri Einstein örneğiyle sunuluyor ve bunun tersi olan Williams hastası çocukların konuşmadan edemediklerine değiniliyor. Bununla birlikte üç yaşına kadar bir çocuk konuşmazsa ya da konuştuğunda ailesi dışında kimse onu anlamıyorsa bir doktora başvurulması gerektiği, gerçek bir konuşma bozukluğu ile karşı karşıya kalınmışsa tedavilerin olduğu ve erken teşhisin iyileşme yüzdesinde büyük rol oynadığı vurgusu yapılıyor. Diğer taraftan, dil öğrenimi için kritik bir dönemin varlığı ile ilgili yapılan araştırma ve deneylerden söz ediliyor. Son olarak, ikidillilere yer veriliyor ve görüntü teknikleriyle ikidillilerin ilk dillerini ya da ikinci dillerini konuşurken beyinlerinde ne olup bittiğini gözlemleyebildiklerine ve her bir egemen dilin varlığı söz konusuken “gerçek” ikidillilerden yani kusursuz ikidilli olabilmenin kesin olarak açıklanamayacak bir soru(n) olduğuna dikkat çekiliyor. Öğrenilebilecek maksimum dil sayısı ile ilgili incelemelerin olmadığı, çokdilliliğin insanoglunun olası bir geleceği olduğu ve çocukların “doğal olarak” dil öğrenmeye yatkın oldukları ve dolayısıyla da bu yeteneğin geliştirilmesi gerektiği ifade ediliyor (s. 123-137).

Sema Rifat’ın Türkçemize aktararak kazandırdığı bu yapıt, tarihsel süreç içerisinde insanlığı ve diğer canlıları, dilin yaşadığı evrimsel dönüşümü anlamak bakımından oldukça açıklayıcı ve bilgilendirici niteliktedir. Milyonlarca yıldan günümüze kadar geçen tüm süreci ilgilendiren söz konusu dil olgusunun farklı bağlamlarda, farklı bakış açılarıyla ve birçok farklı bilim alanı ile ilgilenen bilim

476 *Kitap inceleme*

adamları tarafından ele alınması sonucu, bazı konuların sürekli tekrar edilmesi ve bilgiler arasındaki tutarsızlık sorununun ortaya çıkması beklenmekteydi. Ancak bu yapıtta bir bütünlük sorunu karşımıza çıkmamaktadır ve hatta bu yapıt, dil araştırmalarının çok boyutlu yaklaşımlarla daha iyi anlaşılabilceğini kanıtlar niteliktedir. Diğer taraftan dilin, diğer bilimlerle ve teknolojiyle bütüncül olduğunu ve dolayısıyla da dili daha iyi anlamak için dilin daha ayrıntılı incelenmesi gerektiğini bu yapıt gün yüzüne çıkarmaktadır. Sonuç olarak, dil ile ilgili güncel tartışmaları, dilin tarih içerisindeki dönüşümlerini, değişimlerini ve ilerlemesini günümüze gelene dek ve sonrasını öğrenmeği arzu eden alan dışı ilgililere de seslenen bu yapıt, dil öğrenim sürecindeki öğrenciler için de Türkçe seçeneğiyle yararlanılabilecek kusursuz bir yapıt niteliği taşımaktadır.

